

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

*Досліджено сутність та обґрунтовано складові економічного аналізу
використання нематеріального капіталу підприємств*

Вступ. В сучасних умовах розвитку світової економіки, що характеризуються наростанням процесів інформатизації, поступової дематеріалізації, широким використанням знань та інноваційних технологій, інтелектуалізація обліку і економічного аналізу є однією із невідкладних задач, вирішенням якої повинні займатись вчені і науковці.

Вперше в Україні проблему необхідності інтелектуалізації вітчизняної системи обліку і аналізу поставив проф. М.С. Пушкар [2, с. 13], яка надалі була взята за основу багатьма дослідниками і послідовниками його ідей. Однак значні зрушення стосовно подолання даної проблеми в Україні доки що відсутні, що пов'язано, на нашу думку, із обмеженнями вітчизняної системи обліку і аналізу стосовно визнання і відображення нематеріальних активів й інтелектуального капіталу підприємств.

З метою підвищення рівня інтелектуалізації вітчизняної системи обліку і аналізу слід розглядати нематеріальні активи в їх широкому розумінні (більш детально дане питання висвітлено в [1]), що також дозволяє виділити новий об'єкт обліку та економічного аналізу – нематеріальний капітал підприємства.

Внесення змін в чинну систему обліку дозволило виділити новий напрям в сфері економічного аналізу – економічний аналіз використання нематеріального капіталу, використання якого дозволяє виділити нові індикатори ефективності діяльності підприємства, яке базується на знаннях та функціонує в умовах становлення інформаційної постіндустріальної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням економічного аналізу нематеріальних активів присвячували праці такі дослідники як О.Ю. Ветошкіна, Ф.В. Голубєв, Н.В. Журавльова, А.В. Зайцева, О.В. Казін, Ю.А. Панфілова, Ю.В. Писаренко, Т.В. Польова, М.С. Пушкар, А. Равашдех, І.Т. Райковська, К.С. Селіверстова, К.А. Сініцина, Сунь Лін, А.А. Турченко та ін.

Мета і завдання статті полягає у вивченні особливостей проведення економічного аналізу використання нематеріального капіталу на основі діяльності будівельних підприємств з метою підвищення ефективності управління їх інтелектуально-інноваційною діяльністю.

Виклад основного матеріалу. В наших попередніх дослідженнях було вперше запропоновано у складі пасиву бухгалтерського балансу виділяти рахунок "Нематеріальний додатковий капітал", на якому слід відображати позитивну різницю між вартістю внутрішньостворених нематеріальних активів, розрахованою на основі понесених на їх створення витрат та справедливою вартістю внутрішньостворених нематеріальних активів.

Використання запропонованого рахунку "Нематеріальний додатковий капітал" в системі бухгалтерського обліку дозволяє відокремити той капітал підприємства, який утворюється внаслідок існування специфічних особливостей нематеріальних активів, та одночасно виступає інформаційним джерелом для проведення економічного аналізу нематеріального капіталу будівельного підприємства.

Нематеріальний капітал підприємства – це та частина вартості нематеріального активу, яка створюється на підприємстві, однак на одержання якої самим підприємством не було понесено витрат. Величина цієї вартості залежить від специфіки внутрішньоствореного нематеріального активу, синергетичних ефектів, що з'являються при його створенні, від ринкових коливань тощо.

Вартість нематеріального капіталу піддається значним ринковим коливанням внаслідок дії різноманітних зовнішніх факторів (поява аналогічних нематеріальних активів, зміна попиту на маркований товар, винайдення нових альтернативних технологій тощо). Ця визначальна особливість має бути врахована при аналізі всіх нематеріальних активів підприємства, тому нематеріальний капітал має розглядатись в якості особливого об'єкту економічного аналізу, тобто бути відокремленим від інших видів додаткового капіталу підприємства.

Питання аналізу структури, динаміки, ефективності використання нематеріального капіталу будівельних підприємств є особливо актуальними в умовах сьогодення. Це пов'язано як із неможливістю достовірної оцінки нематеріальних активів на основі понесених на їх створення затрат, так і зі зростанням обсягів операцій з нематеріальними активами, що здійснюються будівельними підприємствами.

Виходячи із розробленої концептуальної моделі економічного аналізу нематеріальних активів в широкому розумінні, виділено наступні напрями економічного аналізу нематеріального капіталу підприємства:

1. *Аналіз структури нематеріального капіталу у складі капіталу підприємства вищого рівня.* Аналіз структури нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу підприємства та аналіз структури нематеріального капіталу у складі власного капіталу слід проводити з вивчення удосконаленої в попередніх дослідженнях ф. 1 Баланс, в частині пасивів підприємства, за даними якого слід визначити питому вагу нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу та у складі власного капіталу підприємства (табл. 1).

Таблиця 1. Аналіз структури нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу та у складі власного капіталу будівельних підприємств за 2010-2011 рр., тис. грн.

Показники	2010 р.	2011 р.	t, абс.	t, %
1	2	3	4	5
ТзОВ "ЛММ Сервіс"				
1. Нематеріальний капітал підприємства	4	5	1	1,25
2. Додатковий капітал підприємства, разом	514,3	602,5	88,2	1,17
3. Питома вага нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу, % (рядок 1/ рядок 2)	0,78	0,83	0,05	1,06
4. Власний капітал, разом	1123,1	1247,3	124,2	1,11
5. Питома вага нематеріального капіталу у складі власного капіталу, % (рядок 1/ рядок 4)	0,36	0,4	0,04	1,11
ТзОВ "Самсон-імпекс"				
1. Нематеріальний капітал підприємства	4	5	1	1,25
2. Додатковий капітал підприємства, разом	452,4	530	77,6	1,17
3. Питома вага нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу, % (рядок 1/ рядок 2)	0,88	0,94	0,06	1,07

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
4. Власний капітал, разом	2645,4	3211	565,6	1,21
5. Питома вага нематеріального капіталу у складі власного капіталу, % (рядок 1/рядок 4)	0,15	0,16	0,06	1,07
ПрАТ "Прикарпатбуд"				
1. Нематеріальний капітал підприємства	3	3,5	0,5	1,17
2. Додатковий капітал підприємства, разом	258	311	53	1,21
3. Питома вага нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу, % (рядок 1/рядок 2)	1,16	1,23	0,07	1,06
4. Власний капітал, разом	2311	3078	767	1,33
5. Питома вага нематеріального капіталу у складі власного капіталу, % (рядок 1/рядок 4)	0,13	0,11	-0,02	0,85
"ЗАТ "ВТК "Агріка"				
1. Нематеріальний капітал підприємства	6	8	2	1,33
2. Додатковий капітал підприємства, разом	848	970,3	122,3	1,14
3. Питома вага нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу, % (рядок 1/рядок 2)	0,71	0,82	0,11	1,15
4. Власний капітал, разом	7323,5	8243,4	919,9	1,13
5. Питома вага нематеріального капіталу у складі власного капіталу, % (рядок 1/рядок 4)	0,08	0,1	0,02	1,25
Долина "Райагробуд"				
1. Нематеріальний капітал підприємства	2	3	1	1,5
2. Додатковий капітал підприємства, разом	210,4	310	99,6	1,47
3. Питома вага нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу, % (рядок 1/рядок 2)	0,95	0,97	0,02	1,02
4. Власний капітал, разом	951,8	1079	1272	1,13
5. Питома вага нематеріального капіталу у складі власного капіталу, % (рядок 1/рядок 4)	0,21	0,28	0,07	1,33

За результатами проведеного економічного аналізу структури нематеріального капіталу у складі додаткового капіталу та у складі власного капіталу досліджуваних будівельних підприємств за 2011 р. встановлено, що найбільшу частку нематеріальний капітал у складі власного капіталу займає на ТзОВ "ЛММ Сервіс", що складає 0,4 %.

2. Аналіз нематеріальної фінансової стійкості проводиться на основі розрахунку коефіцієнту нематеріальної фінансової стійкості ($K_{\text{нфс}}$) та коефіцієнту дематеріалізації бізнесу ($K_{\text{дб}}$).

Загалом нематеріальна фінансова стійкість характеризує можливості підприємства як економічної системи перебувати в рівноважному стані чи функціонувати в допустимих межах відносно її фінансових ресурсів за рахунок використання нематеріального капіталу підприємства.

Коефіцієнт нематеріальної фінансової стійкості розраховується наступним чином:

$$K_{\text{нфс}} = \text{НК} / \text{ДЗ} + \text{ПЗ} \quad (1)$$

Де $K_{\text{нфс}}$ – коефіцієнт нематеріальної фінансової стійкості;
 НК – нематеріальний капітал;
 ДЗ – довгострокові зобов'язання;
 КЗ – короткострокові зобов'язання.

Даний коефіцієнт показує можливість покриття за допомогою внутрішньоствореного нематеріального капіталу всіх залучених ресурсів підприємства. Позитивною тенденцією є зростання значення даного коефіцієнту для підприємства, що свідчить про збільшення можливості покриття довгострокових і короткострокових зобов'язань за рахунок нематеріального капіталу підприємства.

Коефіцієнт дематеріалізації бізнесу розраховується наступним чином:

$$K_{\text{дб}} = \text{НК} / \text{ВА} \quad (2)$$

Де $K_{\text{дб}}$ – коефіцієнт дематеріалізації бізнесу;
 НК – нематеріальний капітал;
 ВА – вартість всіх активів підприємства.

Коефіцієнт дематеріалізації бізнесу відображає співвідношення між наявними у підприємства ресурсами та внутрішньоствореним нематеріальним капіталом. Цей коефіцієнт допомагає оцінити частку внутрішньостворених нематеріальних джерел фінансування всіх активів підприємства.

Позитивна зміна значення цього показника в динаміці на будівельних підприємствах свідчатиме про зростання ролі нематеріального капіталу під час їх функціонування. Наближення значення показника до 1 свідчатиме про все більший рівень дематеріалізації діяльності підприємства.

Для проведення аналізу нематеріальної фінансової стійкості запропоновано скласти табл. 2.

Таблиця 2. Аналіз нематеріальної фінансової стійкості будівельних підприємств за 2010-2011 рр., тис. грн.

Показники	2010 р.	2011 р.	t, абс.	t, %
1	2	3	4	5
ТзОВ "ЛММ Сервіс"				
1. Нематеріальний капітал підприємства	4	5	1	1,25
2. Довгострокові зобов'язання	759	737,5	-21,5	0,97
3. Короткострокові зобов'язання	245	311,7	66,7	1,27
4. Коефіцієнт нематеріальної фінансової стійкості (рядок 1 / (рядок 2 + рядок 3))	0,4	0,48	0,08	1,2
5. Вартість всіх активів підприємства	2941,4	3254,9	313,5	1,11
6. Коефіцієнт дематеріалізації бізнесу (рядок 1 / рядок 5)	0,14	0,15	0,01	1,07
ТзОВ "Самсон-імпекс"				
1. Нематеріальний капітал підприємства	4	5	1	1,25
2. Довгострокові зобов'язання	782,1	993,1	211	1,27
3. Короткострокові зобов'язання	1724,3	1973,2	248,9	1,14
4. Коефіцієнт нематеріальної фінансової стійкості (рядок 1 / (рядок 2 + рядок 3))	0,16	0,17	0,01	1,06
5. Вартість всіх активів підприємства	6104,2	7208,1	1103,9	1,18
6. Коефіцієнт дематеріалізації бізнесу (рядок 1 / рядок 5)	0,07	0,07	0	1
ПрАТ "Прикарпатбуд"				
1. Нематеріальний капітал підприємства	3	3,5	0,5	1,17

Продовження табл 2

1	2	3	4	5
2. Довгострокові зобов'язання	-	-	-	-
3. Короткострокові зобов'язання	1053	1043	-10	0,99
4. Коефіцієнт нематеріальної фінансової стійкості (рядок 1 / (рядок 2 + рядок 3))	0,28	0,34	0,06	1,21
5. Вартість всіх активів підприємства	4327	5006,7	679,7	1,16
6. Коефіцієнт дематеріалізації бізнесу (рядок 1 / рядок 5)	0,07	0,07	0	1
“ЗАТ “ВТК “Агріка”				
1. Нематеріальний капітал підприємства	6	8	2	1,33
2. Довгострокові зобов'язання	3305	3124	-181	0,95
3. Короткострокові зобов'язання	457,8	937,2	479,4	
4. Коефіцієнт нематеріальної фінансової стійкості (рядок 1 / (рядок 2 + рядок 3))	0,16	0,2	0,04	1,25
1	2	3	4	5
5. Вартість всіх активів підприємства	17135	17556	421	1,02
6. Коефіцієнт дематеріалізації бізнесу (рядок 1 / рядок 5)	0,04	0,05	0,01	1,25
Долина “Райагробуд”				
1. Нематеріальний капітал підприємства	2	3	1	1,5
2. Довгострокові зобов'язання	155,1	248	92,9	1,6
1	2	3	4	5
3. Короткострокові зобов'язання	1868,3	1721	-147,3	0,92
4. Коефіцієнт нематеріальної фінансової стійкості (рядок 1 / (рядок 2 + рядок 3))	0,1	0,15	0,05	1,5
5. Вартість всіх активів підприємства	3187,6	3051	-136,6	0,96
6. Коефіцієнт дематеріалізації бізнесу (рядок 1 / рядок 5)	0,06	0,1	0,04	1,17

В результаті проведеного аналізу нематеріальної фінансової стійкості будівельних підприємств за 2010-2011 рр. було встановлено, що у 2011 р. найбільше значення даного показника було у ТзОВ “ЛММ Сервіс” і становило 0,48. Це означає, що у 2011 р. саме ТзОВ “ЛММ Сервіс” мало найкращу можливість здійснювати свою діяльність за рахунок використання нематеріального капіталу підприємства.

Також проведений аналіз дозволив встановити, що у 2011 р. найбільше співвідношення між наявними у підприємства ресурсами та внутрішньоствореним нематеріальним капіталом мало ТзОВ “ЛММ Сервіс” і становило 0,15. Даний показник означає, що всі активи ТзОВ “ЛММ Сервіс” на 15 % фінансуються за рахунок внутрішньостворених нематеріальних джерел фінансування.

3. Аналіз рівня насиченості інтелектуальною вартістю проводиться на основі розрахунку відповідного коефіцієнта:

$$K_{\text{рів}} = \text{НК} / \text{НАШР} \quad (3)$$

Де $K_{\text{рів}}$ – коефіцієнт рівня насиченості інтелектуальною вартістю;

НК – нематеріальний капітал;

НАШР – нематеріальні активи в широкому розумінні.

Даний коефіцієнт ($K_{\text{рів}}$) відображає рівень насиченості інтелектуальною вартістю, тобто показує, яка частина від всіх нематеріальних активів підприємства була перетворена на нематеріальний капітал. Тобто, таким чином можна відобразити ту частку внутрішньостворених нематеріальних активів у порівнянні із всіма нематеріальними активами, використання яких забезпечило появу нематеріального капіталу підприємства. Зростання цього показника є позитивною тенденцією, що свідчить про зростання насиченості інтелектуальною вартістю наявних на будівельному підприємстві нематеріальних активів.

Впровадження даного показника є корисним для інвесторів, оскільки дозволяє побачити в динаміці, наскільки зростає або спадає насиченість нематеріальних активів підприємства інтелектуальною вартістю. Таким чином можна оцінювати здатність підприємства до підвищення його балансової і ринкової вартості за рахунок більш ефективного використання внутрішньостворених нематеріальних активів.

Слід зазначити, що показники аналізу використання нематеріального капіталу можуть розраховуватись лише на тих будівельних підприємствах, на яких існують внутрішньостворені нематеріальні активи. По даних показниках, на відміну від інших фінансових показників, відсутні нормативні значення, оскільки ці показники запропоновані вперше. Однак по кожному з показників обґрунтовано, яка тенденція зміни значення показника (збільшення чи зменшення) є позитивною або негативною.

Застосування показників аналізу використання нематеріального капіталу для характеристики результатів діяльності будівельних підприємств дозволяє створити нові критерії для їх порівняння перед потенційними інвесторами та дозволяє під іншим кутом зору подивитись на результати інтелектуально-інноваційної діяльності будівельних підприємств.

Запропоновані напрями до економічного аналізу фінансових показників стосовно нематеріальних активів також за аналогією можуть застосовуватись до нефінансових показників, що характеризують статику і динаміку нематеріальних активів будівельних підприємств.

Висновки та пропозиції. Для забезпечення комплексності проведення економічного аналізу нематеріальних активів будівельних підприємств, що дозволить створити передумови для ефективного управління ними та сприятиме підвищенню інтелектуалізації системи обліку, як основного інформаційного джерела управління підприємствами, запропоновано використовувати підхід, який передбачає одночасне проведення економічного аналізу за двома напрямками:

- аналізу фінансових показників, що характеризують ефективність використання нематеріальних активів та нематеріального капіталу підприємства;
- аналіз нефінансових показників, які можна одержати в результаті складання запропонованого Звіту про інтелектуальні активи.

Вперше виділено такий напрям економічного аналізу нематеріальних активів в широкому розумінні як економічний аналіз нематеріального. У складі напрямку виділено три складові: 1) *аналіз структури нематеріального капіталу у складі капіталу підприємства вищого рівня*; 2) *аналіз нематеріальної фінансової стійкості*; 3) *аналіз зростання інтелектуальної вартості*. Застосування цього напрямку на практиці дозволяє пов'язати результати інтелектуально-інноваційної діяльності підприємств з такими показниками як структура власного капіталу, фінансова стійкість, насиченість інтелектуальної вартості, що дозволяє інвесторам зменшити невизначеність щодо вкладення коштів в діяльність будівельних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Вакун О.В.* Нова сутність нематеріальних активів в бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] / О.В. Вакун // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 3. – С. 211-215.

2. *Пушкар М.С.* Сутність інтелектуалізації облікової системи та структура інформаційних ресурсів підприємства / М.С. Пушкар // Створення інтелектуальної системи обліку для економіки України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 листопада 2007 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 13.

ВАКУН Оксана Василівна – аспірант Івано-Франківського інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету.

Стаття надійшла до редакції 14.01.12 р.